

Humanitas et litterae ad honorem Franjo Šanjek. Zbornik u čast Franje Šanjeka, priredili Lovorka Čoralić i Slavko Slišković, Dominikanska naklada Istina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2009., 936 str.

Zbornik znakovitoga naslova *Humanitas et litterae ad honorem Franjo Šanjek* izišao je na svjetlo dana u godini proslave 70. obljetnice rođenja akademika, istaknutog znanstvenog djelatnika i uglednog profesora, dominikanca Franje Šanjeka. U uvodnoj riječi (11) urednici zbornika Lovorka Čoralić i Slavko Slišković istaknuli su da je zbornik priređen u znak zahvalnosti i poštovanja prema tom vrsnom znanstveniku koji je svojim znanstvenoistraživačkim radom obogatio hrvatsku i svjetsku historiografiju te profesoru koji je dugogodišnjim pedagoškim radom ostavio nemjerljiv utjecaj na generacije povjesničara i teologa. Zbornik je na 936 stranica obuhvatio znanstvene priloge iz povijesti i kulture hrvatskoga srednjovjekovlja i ranonovovjekovlja, čiji su autori eminentni hrvatski povjesničari, povjesničari umjetnosti i arheolozi, koji s akademikom Šanjekom profesionalno surađuju dugi niz godina, te njegovi prijatelji i poštovatelji.

U sadržaj zbornika uvršteno je 48 znanstvenih radova, koji obuhvaćaju širok spektar tema iz područja i razdoblja bliskih istraživačkome interesu akademika Šanjeka (srednji i rani novi vijek, crkvena i nacionalna povijest), podijeljenih u dvije cjeline – povijest te kultura i umjetnost. Budući da zbog njegove opsežnosti u sadržaj nisu mogli biti uvršteni svi znanstveni radovi, napose određen broj radova Šanjekovih kolega s teoloških učilišta, priređivači zbornika na posebnoj su listi čestitara (*tabula gratulatoria*) (13) naveli niz imena osoba profesionalno povezanih sa svećarom.

Vrlo sadržajan i bogat životopis (*curriculum vitae, studiorum et operum*) akademika Franje Šanjeka prikazao je Tomislav J. Šagi-Bunić na hrvatskome i latinskome jeziku (15-23).

U svojem znanstvenom djelovanju u razdoblju od 1996. do 2009. godine akademik Šanjek objavio je preko 290 znanstvenih rasprava, studija te stručnih i popularnih članaka na hrvatskom i na stranim jezicima u Hrvatskoj i inozemstvu. Njegova sabrana bibliografija od 292 bibliografske jedinice objelodanjena je i na stranicama ovoga zbornika (25-51).

Prvu cjelinu zbornika (55-719) čine znanstveni prilozi vezani uz povijesnu tematiku. Radovi trideset i sedmero autora obuhvaćaju širok spektar tema iz hrvatske crkvene, religiozne, društvene, demografske, političke, svakodnevne i biografske povijesti u razdoblju od srednjega vijeka do suvremenoga doba.

Hrvoje Petrić u radu naslovljenom *Prilog poznavanju razvoja sela Gornji Kneginec kraj Varaždina do kraja 17. stoljeća* (55-77) prikazao je pregled kontinuiranoga razvoja sela, župe i kapele Gornji Kneginec, smještenog između Varaždina i Varaždinskih Toplica, u razdoblju od početka 13. do kraja 17. stoljeća dajući pritom svojevrсни prilog kreiranju modela istraživanja ruralnih naselja čiji je razvoj bio pod utjecajem i na rubu uže gravitacijske zone važnijih urbanih naselja, u ovom slučaju Varaždina.

U prilogu o papinskome poslaniku Akonciju u Dalmaciji i Hrvatskoj 1219.–1223. (79-97) Ivan Majnarić razmatrao je neka pitanja u svezi s njegovim poslanjem i djelovanjem na našim prostorima tijekom dvadesetih godina 13. stoljeća usmjerujući posebnu pozornost na Akoncijev odnos prema piratstvu Omišana te pitanju odlaska u Bosnu, dok je njegovu djelatnost nastojao promotriti u kontekstu širih društvenih, političkih i crkvenih prilika, posebice s obzirom na odnos papinstva prema piratstvu i krivovjerstvu.

U radu *Historia Salonitana post Thomam – recepcija Salonitanske povijesti do prvotiska* (99-112) Mirjana Matijević Sokol razmatra kakvo je bilo prihvaćanje djela *Historia salonitana* Tome, splitskog arhiđakona, u djelima autora humanističke historiografije (Šižgorić, Pribojević, Orbini, Mrnavić, Zavorović i dr.), koja su nastajala tijekom četiri stoljeća od Tomina vremena pa sve do prvotiska njegove *Salonitanske povijesti* 1666. godine u djelu Ivana Lučića Luciusa *De regno Croatiae et Dalmatiae libri sex* te utjecaj toga djela na intelektualnu elitu ondašnjih kulturnih središta na istočnoj jadranskoj obali. Analizom spisa (*Pacta conventa, Historia Salonitana maior*) i djela autora humanističke historiografije autorica dolazi do zaključka da je djelo Tome Arhiđakona uživalo velik ugled u humanističkim sredinama dalmatinskih gradova i djelima tamošnjih humanističkih kroničara, a objavljivanjem cjelovitoga teksta *Salonitanske povijesti* kod Ivana Lučića to je djelo postalo sastavnim dijelom europske literature te je postalo dostupno najširim znanstvenim krugovima.

Na temelju izvorne arhivske građe (zbirke propovijedi iz knjižnice samostana Male braće i knjižnice dominikanskoga samostana, priručnici za pripovijedanje, oporuke i dr.) Zdenka Janeković Römer, u radu *Moć riječi: propovjednici u srednjovjekovnom Dubrovniku* (113-127), pisala je o svrsi, metodama i vještini propovijedanja (*ars pradicandi*) srednjovjekovnih dominikanaca i franjevaca koji su djelovali u Dubrovniku te o utjecaju vjerske pouke, proizašle iz propovijedi, na srednjovjekovni dubrovački vjernički puk.

Bugarski povjesničar Ivan Božilov, u radu naslovljenom *Cyrille Bosota: un bogomile Bulgare du XIV siècle* (129-135), promatra sudbinu Bugarina Kirila Bosota, jednoga od bogumila koji se zatekao u bugarskoj prijestolnici Trnovo i započeo propovijedati bogumilsko učenje uz podršku svoga učenika, popa Stefana. Međutim, početkom 1344. na generalnoj skupštini koju je sazvalo vodstvo monaške zajednice u Svetoj Gori, bili su osuđeni najpoznatiji predstavnici bogumilstva, među njima i Bosot i pop Stefan, koji su bili protjerani s područja Bugarskoga Carstva.

U prilogu *Crkvena politika Šubića Bribirskih do sloma kliške grane* (1356.) (137-158) Damir Karbić bavi se ulogom koju je crkvena politika odigrala u planovima vodećih članova hrvatskoga velikaškog roda Šubića, napose banova Pavla I. i Mladena II. Autor razmatra različite oblike njihove crkvene politike, primjerice odnos prema papinstvu i dodire sa Svetom Stolicom te stav prema krivovjerju, zatim govori o poboljšanju crkvene organizacije te o odnosu prema viteškim redovima na području koje je bilo pod vlašću knezova Bribirskih iz roda Šubića.

O engleskim klericima u historiografiji Dubrovačke Republike (159-176) u istoimenom prilogu razlaže Relja Seferović ističući pritom radove nekoliko dubrovačkih historiografa (Jakov Lukarević, Ludovik Crijević Tuberon, Serafin Marija Crijević i dr.) koji su pisali o klericima rodnom iz Engleske (npr. Ivan iz Engleske i dr.), a koji su djelovali u 14. st. na području Dubrovačke Republike, odakle su neki odlazili u Bosnu, gdje su svojim pastoralnim djelovanjem utjecali na tamošnje "krivovjerce" – bosanske krstijane. Autor se također bavi Johnom Wyclifom, kojega je Ivan Stojković osudio kao prethodnika husita i krivovjerca.

Na temelju raščlambe dubrovačkih oporuka iz 1348. godine Gordan Ravančić, u radu naslovljenom *Svećenstvo i crkva u dubrovačkim oporukama iz 1348. godine* (177-204), izvršio je analizu oporučnih legata namijenjenih crkvenim institucijama i osobama nastojeći ukazati na činjenicu da je *crna smrt* kod dubrovačkih oporučitelja prouzročila velik strah za vlastitu dušu i njezin spas te je izazvala pojedinačnu pobožnost koja se odražavala u legatima.

Ugovor o sklopljenom miru u Zadru 1358. između Ludovika I. i Venecije (povijesne okolnosti nastanka i paleografsko-diplomatička analiza isprave) naslov je rada (205-225) autora Milka Brkovića u kojemu se donosi kratak povijesni pregled vladanja ugarsko-hrvatskoga kralja Ludovika I. (1342.–1382.), okolnosti nastanka njegove isprave o miru, sklopljenom u Zadru 18. veljače 1358., zatim tekst, prijevod i paleografsko-diplomatičku analizu isprave te naposljetku faksimil izvornika isprave o zadarskom miru koji se čuva u *Archivio di Stato* u Veneciji.

Branka Grbavac autorica je znanstvenog priloga pod naslovom *Prilog proučavanju životopisa đenoveškog i zadarskog plemića Baltazara de Sorbe, kraljevskog admirala (227-240)* u kojemu se predstavlja osoba i djelovanje Baltazara de Sorbe, najistaknutijega člana đenoveške i zadarske patricijske obitelji de Sorba, ali i drugi članovi njegove uže obitelji. Nadalje, autorica analizira njegovu oporuku iz 1370. godine te donosi njezin cjelovit prijepis.

Pitanjem položaja zadarskoga nadbiskupa spram najvećih gradskih samostana kroz prizmu odnosa u veličini njihovih zemljišnih posjeda i oporučnih ostavština građana bavio se Serdo Dokoza u radu *Samostanski i nadbiskupski posjedi u srednjovjekovnom Zadru (241-256)* utvrdivši da je zemljišni posjed zadarskoga nadbiskupa znatno manji od onoga pojedinih samostana, a građani su posmrtno, za spas duše, ostavljali svoje oporučne legatate isključivo gradskim samostanima, a ne nadbiskupu.

Autorski dvojac Sabine Florence Fabijanec i Mirko Sardelić, služeći se ponajviše komunalnim statutima, gradskim kronikama i drugim vrstama vrela, u radu pod naslovom *Slavljenje blagdana na srednjovjekovnom hrvatskom priobalju (257-285)* razložili su pitanje srednjovjekovnoga poimanja vremena, različitost proslave blagdana povezanih sa spomendanima pojedinih svetaca i patrona dalmatinskih komuna, što je imalo naročit utjecaj na razvoj pobožnosti te modeliranje crkvenoga kalendara prema potrebama svjetovnih vlasti. Posebice se ističe da se kroz gradske statute regulirao raspored slavljenja blagdana i sankcioniralo njihovo nepoštivanje, a proslave pojedinih crkvenih blagdana očuvale su se u pojedinim dalmatinskim gradovima do danas.

Iznoseći na svjetlo dana dva pisma kralja Žigmunda iz 1413., koja su sačuvana u prijepisu ostavštine Ivana Lučića-Luciusa, a do sada nisu bila korištena, Ante Birin u radu *Cetinski knez Ivaniš Nelipčić – ban naših kraljevstava Dalmacije i Hrvatske (289-302)* nastoji dokazati tezu, koja je u suprotnosti s dosad općeprihvaćenim mišljenjem u historiografiji, da je Ivaniš Nelipčić (1377./79.–1435.) ipak bio zakoniti, od kralja imenovani ban Hrvatske i Dalmacije.

O vranskom prioru Bartolu Berislaviću, njegovu podrijetlu i životu, na stranicama zbornika u čast Franje Šanjeka (303-317) pisala je Marija Karbić, a posebice se osvrnula na njegovu ulogu u političkom životu Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i sudjelovanju u borbama protiv Osmanlija.

Borislav Grgin u radu *Krbavska i Modruška biskupija u kontekstu kasnosrednjovjekovne hrvatske povijesti (319-330)* analizirao je razvoj biskupije (Krbavske, kasnije Modruške) u razdoblju od kraja 14. do tridesetih godina 16. stoljeća, prikazujući politički razvoj i promjene u njezinu prostornom i administrativnom ustroju. Autor je naglasio ulogu velikaških obitelji Frankapana i Kurjakovića koji su imali titulu patrona biskupije, a posebice se osvrnuo na ulogu i utjecaj vanjskih čimbenika (Osmanlija), pod čijim je pritiskom biskupija doživjela prostorno i demografsko stezanje.

Služeći se djelom Šimuna Kožičića Benje o rimskim papama i carevima (*Knjižica od žitija rimskih arhijerejev i cesarov*), u čijem dodatku Kožičić opisuje pogubljenje starijega Korvinova

brata Ladislava 16. ožujka 1457. godine u Budimu i navodi da je ban tada imao 16 godina, Anica Nazor u radu *Kožičičev opis pogibije Ladislava Hunyadija, hrvatsko-dalmatinskoga bana* (331-246) utvrđuje godinu Ladislavova rođenja (1441.) o kojoj se u dosadašnjoj historiografiji samo nagađalo.

Neki aspekti kasnosrednjovjekovne društvene i religiozne povijesti Poreča u zrcalu oporuka i kodicila (347-374) naslov je priloga Zorana Ladića, koji, na temelju neobjavljenih oporuka i kodicila porečkog bilježnika Antuna de Teodorisa iz druge polovice 15. stoljeća, razmatra pojedine društvene i religiozne aspekte porečke kasnosrednjovjekovne povijesti, primjerice društvenu strukturu porečke komune, podrijetlo i društveni položaj tamošnjega stanovništva i njihov religiozni život, a napose je pažnja autora usmjerena na problematiku pokopa, misa, kultova svetaca i hodočašća.

Analizirajući izvornu arhivsku građu iz mletačkih arhiva, Lovorka Čoralčić u radu *Hrvatski iseljenici i samostan s. Domenico u Mlecima (15.–18. stoljeće)* (375-395) nastojala je ukazati na različite oblike povezanosti i komunikacije hrvatskih iseljenika u Mlecima s tamošnjom crkvom i samostanom sv. Dominika. Na temelju testamentarne građe, autorica se bavi napose pitanjima zavičajne i društvene strukture Hrvata povezanih s mletačkim dominikancima.

Peter Sedlák autor je članka *Kninski naslovni biskupi na tlu Slovačke* (397-417) u kojemu nastoji ukazati na vrlo razgranate i plodonosne crkvene veze između Hrvatske i Slovačke u razdoblju od 16. do sredine 19. stoljeća. Napose se zanima za kninske naslovne biskupe koji su živjeli i djelovali na tlu Slovačke nakon pada Knina pod osmanlijsku vlast. Nakon donošenja kratkog pregleda povijesti Kninske biskupije, Sedlák poimenično iznosi podatke o djelovanju Blaža Jaklina, Ladislava Mat'ášovskog, Jurja Gilánija, Grgura Sorgera, Aleksandra Mariášija, Josipa Karla Zbiška, Ladislava Čákija i Alexa Jordánskog.

U prilogu na francuskome jeziku *La vénération de la croix dans un diocèse de Croatie aux XVI-^e et XVIIIe siècles: entre démarche christologique et référence identitaire* (419-435) Luc Oresković bavi se razmatranjem značenja simbola križa (raspela) kod pravoslavnoga stanovništva koje je u tom razdoblju živjelo u Senjsko-modruškoj biskupiji, pograničnom području kršćanskoga i muslimanskoga svijeta. Naposljetku, autor zaključuje da je križ za tamošnje žitelje predstavljao više od znaka vjere prerastajući njezine okvire te je imao ulogu poticaja narodnog zanosa i postao je oznakom identiteta zajednice.

Marčanska biskupija i društvene i vjerske prilike u njoj za vladavine Josipa I. (1705.–1711.) i Karla VI. (1711.–1740.) tema je koja je zaokupila Zlatka Kudelića, koji je u radu *Četiri predstave marčanskih grkokatoličkih biskupa iz prve polovice 18. stoljeća* (437-456) analizirao predstave četvorice prelata Marčanske grkokatoličke biskupije upućene Bečkom dvoru i dužnosnicima Katoličke crkve, iz kojih je vidljivo da su se pritužbe biskupa odnosile na neprimjereno ponašanje pravoslavnih episkopa i krajiških vojnih vlasti prema njima. Autor se bavi i pitanjem crkvene politike Habsburgovaca u Varaždinskom i Karlovačkom generalatu i njihova odnosa prema Marčanskoj biskupiji te stvarnoga stanja na terenu.

Velik dio građe iz bogatih i raznolikih arhivskih fondova iz arhiva u Kotoru i Zagrebu važnih za proučavanje svekolikih sastavnica iz društvene prošlosti Boke kotorske u 18. stoljeću prezentirala je Maja Katušić u radu *Arhivsko gradivo za povijest Boke kotorske u 18. stoljeću (Historijski arhiv u Kotoru, Biskupski arhiv u Kotoru i Arhiv HAZU u Zagrebu)* (457-468). Sustavno izloživši gradivo iz spomenutih arhiva, autorica je naglasila njegovu važnost za svakoga istraživača koji se bavi proučavanjem novovjekovne povijesti Boke kotorske.

Proučavajući pismenu ostavštinu paškoga notara Marka Laura Ruića (1736.–1808.), Slavko Kovačić posebno se zainteresirao za njegov spis *Annotazioni fatte sull'opera del Farlati "Illyricum sacrum"* te je u svom radu pod naslovom *Ruićeve dopune Farlatijevo djelu Illyricum sacrum* (469-493) prikazao te njegove nadopune na Farlatijevo znamenito djelo, a u prilogu je donio izvorni tekst tih nadopuna i ispravaka razvrstanih u 34 paragrafa i popraćenih kratkim uvodima i odgovarajućim bilješkama. Ruić je prikazan kao autor koji je u tom svom djelu pokazao veliku erudiciju i znanstvenu ozbiljnost i kompetentnost, posebice u pitanjima koja se tiču paške crkvene povijesti.

Francuski autor Guy Bedouelle u članku *Dubrovnik, vu par le maréchal Marmont, duc de Raguse (1806–1811)* (495-506) bavi se odnosom maršala Marmonta prema Dubrovniku te daje opis povijesti grada prije uspostave francuske vlasti, a zatim opisuje i razvoj događaja vezanih uz dolazak Francuza u Dubrovnik i pad Republike. Na temelju literature i izvora, posebice se iznose različite ocjene Marmontova djelovanja, ali i njegov pogled na ljude, običaje i institucije Grada pod Srđem.

Znameniti povjesničar Franjo Rački kao istraživač hrvatskoga srednjovjekovlja osoba je kojom se bavio Ivo Goldstein. Autor u istoimenome radu (507-515) analizira radove Račkog s područja hrvatske srednjovjekovne povijesti, a poseban naglasak stavlja na studije pod naslovom "Kako i kada se hrvatska kneževina preobrazi u kraljevinu" (1971.), "Borba Slavena za državnu neodvisnost u XI. vijeku" (1873.–1875.), "Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. vijeka" (1884.–1893.) te na zbirku izvora koje je Rački sabrao pod naslovom *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia* (1877.).

Vlasta Švoger u članku *Slika Katoličke i Pravoslavne crkve u zagrebačkom tisku od izbijanja revolucije 1848. godine do uvođenja neoapsolutizma* (517-533) nastojala je, na temelju napisa iz pojedinih zagrebačkih listova kao što su bile *Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*, *Agramer Zeitung*, *Saborske novine*, *Slavenski Jug*, *Südslawische Zeitung* i *Jugoslavenske novine*, rekonstruirati kakvu su percepciju imale navedene tiskovine o dvjema kršćanskim crkvama. Ta se slika kretala u rasponu od kritičke do pozitivne percepcije.

Problem konverzija na katolicizam u Bosni i Hercegovini u austrougarskom razdoblju u svjetlu neobjavljenih arhivskih vrela zaokupio je Zorana Grijaka, koji u istoimenom radu (535-561) razmatra pokušaj uspostave austrougarske dugoročne vladavine u BiH i dominacije na Balkanu te vjersku politiku austrougarske vlasti prema Bosni i Hercegovini, koja je težila uvažavanju postojećih odnosa favorizirajući pritom pravoslavce i muslimane, što se napose očitovalo prilikom konverzija na katolicizam, kada su vlasti u pravilu bile na strani pravoslavne i islamske zajednice.

U radu naslovljenom *Odnos vjerskog i nacionalnog u pravaškoj ideologiji* (563-575) Stjepan Matković razmatra odnos pravaštva i vjere te naglašava kako vjera i vjerski identitet, a napose katoličanstvo, nisu imali ni u političkom ni u društvenom životu pravaštva istaknuto mjesto, a temeljno polazište u pravaškoj ideologiji bio je stav Ante Starčevića da je vjera osobna stvar, ali pritom treba poštivati vjersko opredjeljenje svakog čovjeka i naroda općenito kojoj god vjerskoj zajednici pripadali. Na prostoru Bosne i Hercegovine ponajviše su se očitovali tolerantni stavovi pravaštva prema muslimanima, pa su time proizašli i drugačiji pogledi na rješavanje Istočnog pitanja spram drugih suvremenih hrvatskih političara.

Epilog "razdražljivoga govora" kostajničkog kapelana Josipa Platnara uoči izbora 1883. godine (577-595) naslov je rada Jasne Turkalj, koja se bavi pitanjem političke borbe koja se rasplam-

sala u Kostajnici između pristaša *Stranke prava* i pristaša režimske *Narodne stranke* nakon proglašenja izbornog reda za bivšu Krajinu u siječnju 1883. godine. U njoj su glavni protagonisti bili srpski izbornici koji su optužili kapelana Plantara zbog *razdražljivog govora* i četvoricu kostajničkih pravaša zbog pjevanja *razdražljivih pjesamah* kojima se navodno poticala mržnja prema Srbima. Ta je borba svoj epilog dobila pred sudom.

Studentskom populacijom u zadnjoj trećini 19. stoljeća do Prvog svjetskog rata bavi se Tihana Luetić, koja je u radu *Brojčano stanje studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, odnosi s drugim fakultetima i osvrt na izbor studija (1874.–1914.)* (597-622) razložila kako se kretalo brojčano stanje studenata sa zagrebačkog Filozofskog fakulteta kao i općenito studenata cijeloga zagrebačkog Sveučilišta u navedenom razdoblju, a prikazala je i brojčane udjele studenata Pravnog, Filozofskog i Teološkog fakulteta unutar Sveučilišta i usporedila ih s nekim srednjoeuropskim primjerima. Nadalje, autorica je utvrdila u kojoj su mjeri vanjski čimbenici utjecali na brojčano stanje studentske populacije na spomenutim fakultetima.

Tonko Barčot u prilogu *Pojava starokatolicizma na zapadnom dijelu otoka Korčule* (623-642) daje prikaz pojave i pokušaja širenja starokatoličke vjere, koja se na zapadnom dijelu Korčule ipak nije ukorijenila. Autor se bavi nastankom i razvojem starokatolicizma u Europi i Hrvatskoj te prikazuje djelovanje biskupa Marka Kalogjere i korčulanske odjeke njegova stupanja na čelo Hrvatske starokatoličke crkve. Detaljno se razlaže širenje starokatoličkih nazora u međuratnom razdoblju 20. stoljeća, i to kroz prizmu djelovanja Petra Vlašića u Veloj Luci i uspostavu rimokatoličke župe u Blatu.

Franco Mirošević autor je članka pod naslovom *Nettunske konvencije i Stjepan Radić* (643-661) u kojemu se ukazuje na to kakva je bila reakcija javnosti, ali i vladajuće Hrvatske seljačke stranke i Stjepana Radića na Nettunske konvencije, sklopljene 1925. godine između Kraljevine SHS i Kraljevine Italije, kojima su se utvrdili jugoslavensko-talijanski odnosi dvadesetih godina 20. stoljeća, a koje je vlada Kraljevine SHS 1926. htjela uputiti na ratifikaciju u Narodnu skupštinu.

Temom crkveno-državnih odnosa u Bosni i Hercegovini tijekom komunističkoga režima bave se Miroslav Akmadža i Denis Njari, koji u radu naslovljenom *Prilog poznavanju djelovanja i udruženja katoličkih svećenika Bosne i Hercegovine "Dobri pastir"* (663-685) iznose problematiku osnivanja i djelovanja staleških svećeničkih udruženja koja su komunističke vlasti osnivale radi stvaranja podjela unutar Katoličke crkve i stavljanja jednoga njezina dijela pod svoj nadzor.

Jedna od najkasnije uspostavljenih biskupija na našem prostoru u novije vrijeme jest Gospičko-senjska biskupija, osnovana 25. svibnja 2000. godine bulom pape Ivana Pavla II. Okolnostima njezine uspostave bavi se i njezin prvi biskup Mile Bogović u članku *Osnivanje Gospičko-senjske biskupije* (687-707). Autor prikazuje crkvenu organizaciju koja je od srednjega vijeka postojala na području današnje biskupije, a zatim naglašava koje su karakteristike i kulturno-povijesno značenje područja nove biskupije.

La risposta delle famiglie nella Bosnia ed Erzegovina al progetto del Creatore (709-719) rad je Tome Vukšića u kojemu autor predstavlja trenutno demografsko stanje na prostoru BiH, gdje je sve jasnije vidljiv trend negativnog prirodnog prirasta napose kod pravoslavnog i katoličkog stanovništva, dok muslimani još uvijek imaju pozitivan prirast. Razlog tomu autor vidi u udaljavanju od kršćanskoga koncepta obitelji i morala.

U drugome dijelu zbornika (723-936) zastupljeni su prilozi trinaestoro znanstvenika posvećeni temama s područja kulture i povijesti umjetnosti. Nenad Cambi autor je studije *Aktivnost biskupa na salonitanskim nekropolama*, u kojoj se, na temelju arheoloških istraživanja, pažnja pri-

daje natpisima na salonitanskim grobljima Manastirine, Marusinac i Kapljuč, koji upućuju na činjenice o tome kakvu je ulogu imala Crkva i pojedini pripadnici crkvene hijerarhije u Saloni.

U članku pod naslovom *Bogorodičin lik na srednjovjekovnim pečatima hrvatskih kaptola (735-745)* Ante Gulin opisuje razne srednjovjekovne pečate Čazmanskog, Zadarskog, Zagrebačkog, Skradinskog, Senjskog, Dubrovačkog, Rapskog i Creskog kaptola na kojima se nalazi lik Blažene Djevice Marije predstavljajući time pečate naših kaptola kao važne spomenike hrvatske kulturne baštine.

Na temelju rezultata višegodišnjih arheoloških istraživanja na pojedinim slavonskim lokalitetima na prostoru međurječja Drave, Dunava i Save u radu *O ponekim arheološkim svjedočanstvima kasnosrednjovjekovne pismenosti u kontinentalnom dijelu Hrvatske (747-776)* autora Željka Tomičića progovara se o materijalnim ostacima (okovi uglova korica knjiga) koji dokazuju postojanje književnosti, potrebu za njome, ali i blizinu i povezanost onodobnih kulturnih, umjetničkih i književnih središta koja su se nalazila u dvorovima Matijaša Korvina (Budim), Janusa Panoniusa (Pečuh), Ivana Viteza od Sredne (Ostrogon) ili pak unutar srednjovjekovnih samostana na području Ugarske i sjeverne Hrvatske.

Tomislav Galović u radu naslovljenom *Benediktinci – izvorište hrvatske trojezične i tropismene kulture u srednjem vijeku (777-786)* ukazuje na važnost i ulogu benediktinskoga reda u oblikovanju i razvitku tropismenosti i trojezičnosti u hrvatskome srednjovjekovlju te na njezino uzajamno prožimanje, čime ona čini jedinstvenu hrvatsku srednjovjekovnu kulturu.

Dijelom opusa jednog od najvećih slikara dalmatinskoga slikarstva 15. stoljeća Lovre Dobričevića bavi se Ivana Prijatelj Pavičić u radu *Prilog poznavanju slikarstva Lovre Dobričevića (787-802)*. Autorica posebnu pažnju posvećuje analizi, opisu i dataciji njegove slike Rođenje Isusovo iz Galerije Akademije u Veneciji.

Povjesničarka je glazbe Hana Benko Kustura u radu naslovljenom *Iz rukopisno-glazbene riznice samostana dominikanaca u Starom Gradu na Hvaru (15.–16. st.): prilog tradiciji srednjovjekovne "jednostavne polifonije" iz Hrvatske – nove spoznaje (803-817)* analizirala melodijske trope i napjeve za Benedicamus domino iz molitvenika koji se čuva u spomenutom dominikanskom samostanu pružajući pritom nove komparativne spoznaje o najstarijem hrvatskom dvoglasju u stilu srednjovjekovne "jednostavne polifonije".

Iva Kurelac, autorica priloga *Livijeva povijest Ab urbe condita u prvoj knjizi djela 'De rebus Dalmaticis Dinka Zavorovića' (819-827)*, nastojala je, na primjeru djela *De rebus Dalmaticis* šibenskoga humanista i povjesničara Dinka Zavorovića i citata koje je on preuzeo iz djela Tita Livija *Ab urbe condita*, ukazati na to u kojoj se mjeri Zavorović kao tipičan predstavnik humanizma koristio antičkim izvorima te koja je pozadina njegovih intervencija u tekst izvornika Livijeva djela.

U radu *Religiozna i rodoljubna tematika hrvatske humanističke književnosti (829-849)* Drago Šimundža navodi osnovna obilježja humanizma i poimence se dotiče hrvatskih humanista i latinista, dok središnji dio njegova rada čini raščlamba hrvatske humanističke književnosti s obzirom na religioznu i rodoljubnu tematiku.

O utjecaju francuskoga filozofa Jeana Bodina (1530.–1596.) i njegova djela *Les six livres de la Republique* na dubrovačkog renesansnog polihistora Nikolu Gučetića (1549.–1610.), a posebice na definiranje njegove filozofije države piše Marinko Šišak u prilogu *Renesansni utjecaji i prožimanja: filozofija države Jeana Bodina i Nikole Gučetića (851-869)*.

Detaljnju raščlambu inventara barbanske župne crkve sv. Nikole iz sredine 17. stoljeća, sačuvanog u prijepisu iz 1872. godine, dao je Slaven Bertoša u članku *Inventar crkve sv. Nikole u*

Barbanu iz 1640. (871-882). Autor najprije daje pregled historiografije o Barbanu i Barbanštini, zatim se osvrće na ostavštinu Josipa Antuna Batela u kojoj je i pronađen analizirani inventar, nadalje opisuje samu župnu crkvu, groblje i okolne putove i naposljetku donosi opis samog inventara i njegov prijepis.

Dominikanac Vinčenco Marija Gozze – Gučetić objavio je u Veneciji 1743. knjigu svojih propovijedi, a njihovom analizom bavi se Josip Bratulić u radu *“Riječ Božja” – propovijedi Vinčenca Marije Gučetića* (883-892) dajući kratak prikaz njegova života, a potom raščlanjujući i njegovih tridesetak propovijedi sabranih u spomenutoj knjizi i razmišljajući pritom na koji su se način one reflektirale na njegove suvremenike, a osobito na isusovce.

U članku autorice Mirjane Polić Bobić *Povijest i književnost u hispanskoj Americi: literatura o otkriću Novog svijeta i povijest Amerike* (893-906) riječ je o različitim proznim vrstama (kronikama) u kojima se tijekom triju stoljeća španjolske dominacije u Americi opisivalo i tumačilo stanje i prilike u Novom svijetu, a autorica govori i o čitanju i recepciji tih tekstova u okviru povijesti hispanoameričke književnosti i povijesti Amerikā.

Henrik Heger s pariškoga sveučilišta *Sorbonne*, u članku pisanom na francuskom jeziku *Un débat méthodologique à l’université de Paris-Sorbonne* (1981–1984): *La question de l’approche interdisciplinaire de l’aire culturelle Croate* (907-936) govori o raspravi koju je kroz korespondenciju vodio sa slavistom Michelom Aubinom, koji je bio uvjeren da jugoslavenski okvir jedini dopušta ispravan pristup hrvatskoj kulturi, dok se Heger zalagao za metodološki interdisciplinarni i komparativni pristup hrvatskom kulturnom obzoru i odbacivanje okova političko-ideološkog jugoslavstva.

Unutar korica zbornika *Humanitas et litterae ad honorem Franjo Šanjek* sabrani su vrlo dragocjeni znanstveni prilozi suvremenih hrvatskih, ali i stranih, historiografa, koji su svojim znanstvenim radom, samo malim dijelom prezentiranim u ovome zborniku, uvelike doprinijeli drugačijemu pristupu hrvatskoj historiografiji i otvorili neke nove istraživačke perspektive današnjim, ali i budućim povjesničarima. Istraživački put koji je “utabao” akademik i crkveni povjesničar Franjo Šanjek zasigurno vodi u dobrom smjeru i primjeran je putokaz onim generacijama povjesničara koji se žele baviti pojedinim aspektima crkvene i društvene povijesti predstavljenima na stranicama ovoga zbornika.

Zrinka Novak

Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére [*Honoris causa. Studije u čast Pála Engela*], ur. Tibor Neumann i György Rác, MTA Történettudományi intézete – Pázmány Péter katolikus egyetem Bölcsészettudományi kara, Budapest – Piliscsaba 2009., 563 str.

U kolovozu 2009. godine, u povodu osme godišnjice njegove prerane smrti, objavljen je zbornik radova posvećenih mađarskom povjesničaru i akademiku Pálu Engelu (1938.–2001.). Zbornik su zajedno izdali Institut za povijesne znanosti Mađarske akademije znanosti (MTA Történettudományi intézete) iz Budimpešte, čiji je Engel bio dugogodišnji djelatnik, kao 40. sv. niza *Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok* [Studije iz društvene i kulturne povijesti], te Odjel za filozofiju i humanističke znanosti Katoličkog sveučilišta Péter Pázmány (Pázmány Péter katolikus egyetem Bölcsészettudományi kara) iz Piliscsabe, na kojem je pohranjen stručni dio Engelove knjižnice, kao treći svezak niza *Analecta mediaevalia*. Zbornik sadrži petnaest